

۱۹ سپتمبر، ۲۰۲۳

داکتر ضیاء نظام

بحران آب در افغانستان و منطقه

در چند دهه اخیر افزایش گرمای کره زمین و تغییر اقلیم، تاثیرات سنگینی بر وضعیت منطقه ای گذاشته است که افغانستان در آن موقعیت دارد. به نقل از مقاله ای در مجله دیپلمات، پیش بینی می شود که بارش باران در جهان تا قبل از پایان قرن جاری ۳۰ درصد کاهش یابد. همچنان گفته می شود که نیمی از جمعیت جهان در آینده نزدیک در مناطق فاقد آب کافی زنده گی خواهند کرد.

طبق گزارش ۲۰۲۳ انستیتوت منابع جهان، افغانستان و چهار کشور همسایه اش در جمع ۳۰ کشور دچار کمبود شدید آب هستند. افغانستان در ردیف ۲۸ و چهار همسایه اش در مقام های نگران کننده تر قرار دارند. ایران در مقام ۸، پاکستان در مقام ۱۴، ترکمنستان در مقام ۱۵ و اوزبکستان در جایگاه ۲۵ است. دو همسایه شمال شرقی ما تاجکستان در مقام ۴۶ و چین در مقام ۵۱ هستند که در

وضعیت بهتر قرار دارند. قابل ذکر است که هند در ردیف ۱۳ و قزاقستان در جایگاه ۵۶ قرار دارد. نظر به گزارش یادشده، ده کشوری که بیش از همه گرفتار کمبود شدید آب هستند، به استثنای اریتریا همه در خاورمیانه می باشند. در صدر این فهرست کشور قطر، بعد از آن به ترتیب اسرائیل، لبنان، اردن، لیبیا، کویت، عربستان، ایران، اریتریا و امارات متحده عربی ذکر شده اند. شرق میانه و آسیای مرکزی، آسیب پذیرترین مناطق جهان از تغییرات اقلیمی است. افزایش دمای هوا باعث ذوب یخچال‌های طبیعی، کاهش منابع آبی، افزایش مصیبت‌های طبیعی چون خشک سالی و جاری شدن سیل و گردباد می شود.

بیست و هفتمین جلسه بین‌المللی مبارزه با تغییرات اقلیمی در شهر شرم النسیخ مصر در ماه عقرب سال قبل دایر شد. طبق گزارش سازمان ملل متحد در جلسه یاد شده، افغانستان ششمین کشور آسیب دیده از تغییرات اقلیمی در جهان است. در افغانستان خشک سالی‌های چند سال گذشته و از طرف دیگر، سرازیر شدن سیلاب، به مردم زیان‌های زیاد وارد کرده است. اداره هماهنگی کمک‌های بشری ملل متحد (اوجا) هشدار داده که افغانستان در نتیجه افزایش گرما، کاهش بارندگی و از بین رفتن جنگلات با بحران اقلیمی شدید روبه رو است. آن گزارش می افزاید که میان سال‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۲ میلادی، نصف جنگلات افغانستان از بین رفت و در حال حاضر زیاده‌تر از دو ثلث نفوس کشور به آب آشامیدنی صحتی دسترسی ندارند. این اداره می افزاید که در هفتاد سال اخیر، درجه حرارت حدود ۱٫۸ سانتی‌گراد افزایش یافته و پیش بینی می شود که تا سال ۲۰۵۰، حدود ۱٫۵ درجه دیگر نیز افزایش یابد. عواقب چنان افزایش درجه حرارت فاجعه آفرین خواهد بود. (رادیو آزادی، ۲۰ عقرب ۱۴۰۱)

تحقیقات تازه مرکز بین‌المللی توسعه یک پارچگی کوهستان‌ها، نشانگر آن است که یخچال‌های طبیعی همالیا و هندوکش با سرعت ۶۵ درصد بیش تر از گذشته ذوب می شود و بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹، حدود ۰٫۲۸ متر از ارتفاع این یخچال‌ها کم شده بود. بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰، حدود ۰٫۱۷ متر از ارتفاع آن یخچال‌ها کاسته شده بود. اگر وضع به همین ترتیب دوام کند، هندوکش تا سال ۲۰۳۰، نزدیک به ۸۰ درصد پوشش یخچالی خود را از دست خواهد داد. افغانستان در مرکز این رشته کوه‌ها قرار دارد و به شدت از کاهش یخچال‌ها متضرر خواهد شد. دریا‌های آمو، هلمند و کابل از این یخچال‌ها سرچشمه می گیرند. این امر باعث کاهش آب‌های زیرزمینی نیز می‌شود. کاهش آب در دره‌ها، منجر به کاهش پوشش گیاهی می‌گردد، در نتیجه، دره‌ها و دامنه‌هایی که اکنون محل بودوباش میلیون‌ها تن هستند، در معرض خطر سیلاب‌های ویران‌گر قرار خواهند گرفت.

طوری که تذکر یافت، بر اساس پیش‌بینی انستیتوت منابع جهانی، در افغانستان و مناطق همجوارش، بارندگی به تناسب چند دهه گذشته ۲۰ درصد کاهش یافته است. در شهرهای بزرگ، سطح آب‌های زیرزمینی به شدت پایین رفته و به اضافه آن، یخچال‌های طبیعی، منابع اصلی و عمده تامین آب دریا‌های عمده افغانستان، به سرعت نوب می‌شود. به تخمین سازمان زمین‌شناسی ایالات متحده، سه چهارم آب‌های شیرین کره زمین در یخچال‌های طبیعی است؛ یعنی بزرگ‌ترین ذخیره گاه آب شیرین جهان، یخچال‌هایند. آب افغانستان متکی بر نوب یخچال‌ها بود و آن‌ها دریاها را جاری نگه می‌دارند و مزارع را در تابستان سیراب می‌کنند. با نوب شدن یخچال‌ها، در آغاز جریان آب ممکن افزایش یابد و مدتی احتمال دارد ثابت بماند، ولی بعداً دوره کاهش جبران ناپذیر آغاز می‌گردد.

اخیراً در بازدید هیات مسلکی ایران از دستگاه سنجش آب در هلمند دیده شد که آب به صورت بی‌سابقه کاهش یافته است (هفت متر مکعب در ثانیه). در اعلامیه‌ای که به این ارتباط نشر شده، تذکر رفته است که ارغنداب، موسی قلعه، ارغستان و ترنک، معاونین دریای هلمند، تقریباً خشک شده‌اند و گفته شده است که این حالت به علت خشک‌سالی و تغییرات اقلیم به وجود آمده است.

دریای آمو از کوهستان‌های قرغیزستان، تاجیکستان و افغانستان سرچشمه می‌گیرد و آب آن عمدتاً از یخچال‌های طبیعی حاصل می‌گردد. حجم این یخچال‌ها تقریباً ۴۰ درصد کاهش یافته است و در آینده نه‌چندان دور آب آن کاهش قابل ملاحظه خواهد یافت.

همچنان، آب دیگر دریا‌های افغانستان خیلی کاهش یافته و یا در اثر خشک‌سالی‌های متواتر و نوب یخچال‌های طبیعی در معرض کم‌آبی‌اند. باید تذکر یابد که قاره اروپا که به سیرابی شهرت دارد، مخصوصاً اروپای غربی، از حجم آب دریا‌هایش کاسته شده و دو دریای عمده آن منطقه یعنی دانیوب و راین که به بحیره شمال و بحیره سیاه می‌ریزند، راه بزرگ مواصلاتی نیز بودند، اما اکنون در اثر کم‌آبی در بعضی مناطق قابل کشتی‌رانی نیستند. لذا، تغییر اقلیم و گرما مساله جهانی و جدی است که باید برای آن چاره‌ای جهانی جسته شود.

در پایان باید گفت که افغانستان به تناسب برخی کشورهای همسایه در وضعیت آبی بهتر قرار دارد، ولی این برتری نسبی است و به هیچ وجه نباید از خطرات روزافزون کاهش آب و بارندگی غافل شد. مشکل آب افغانستان حاد است و همین حالا، سطح آب زیرزمینی به شدت پایین رفته، آب دریاها کم‌تر شده و یخچال‌های طبیعی به سوی نابودی در حرکت است. آب آشامیدنی در شهرها، به‌خصوص در شهر کابل، مشکل عمده است. زمین‌های زراعتی بسیاری از کشت بازمانده و زمین خشک و فرسوده در جذب آب هر روز ناتوان‌تر گردیده و مستعد سیلاب‌های شدید می‌شود.

این وضعیت را اگر کنار افزایش بی رویه نفوس، فروپاشی دولت و نظام تحصیلی و بازار بگذاریم، بحران بزرگی پیش روی ما قرار می گیرد. کشورهای کم آبتر از افغانستان در منطقه داریم، اما برخی از آن کشورها مانند اسرائیل از توانایی اداری، علمی و فنی فراوان برخوردارند و از کمترین امکانات و فرصت ها استفاده اعظمی می کنند. کشورهای غنی نفت خیز خلیج فارس با مصرف گزاف، آب شور سواحل خویش را شیرین ساخته و برای آشامیدن و زراعت استفاده می کنند. ۸۰ درصد آبی که در عربستان به مصرف می رسد، از بحر گرفته و شیرین می گردد. طبق احصائیه بانک جهانی، در حدود ۶۰ درصد شیرین سازی آب بحر در جهان، در خاورمیانه انجام می شود. مشکل آب افغانستان نیز قابل مدیریت است؛ اما شرط اول ایجاد نظام کارآ و حامی تدابیر انسانی و علمی است. برای جلوگیری از فرسایش بیش تر زمین و افزایش سیلاب ها، برای تبدیل کردن باران های شدید فصلی به فرصت آبی و نیز به منظور استفاده درست از منابع محدود آبی، افغانستان نیازمند اداره کارآ و مدرن و نظام تعلیمی و تحصیلی پیشرفته است. نیاز است تا شرایطی مهیا شود که نیروی بشری افغانستان صاحب مهارت و هنر گردند و خانواده ها و افراد در کنترل نفوس و مدیریت منابع سهم بگیرند. هرگاه دولت مسوول داشته باشیم، مشکلات آبی نیز مدیریت خواهد شد و افغانستان با الحاق به کنوانسیون ۱۹۹۷ نیویارک در مورد حق استفاده از دریاها به مقاصد غیرکشتی رانی زمینه حل مسالمت آمیز دعوای آبی را با همسایه گان میسر خواهد ساخت.

پایان